

Községi közigazgatás

A korábbi századokban az éves községbíró-választás Szent György napján (ápr. 24.) vette kezdetét, de az 1715: 8. tc. után, amelyben az állandó katonaság eltartásának a terhet a jobbágyságra hárították, az éves bírói hivatal kezdetét áttették nov. 1-re, a katonai év kezdetére. Így volt ez még a XIX. században is.

A községbíró, törvénybíró és esküdtek tehát évente való választás útján kerültek a közigazgatásba a tehetősebb gazdák, a megbecsült emberek sorából. Az éves választás természetesen nem jelentette azt, hogy egymásután ugyanaz a személy ne viselhette volna ugyanazt a tisztséget. Másrészt a községbírói szervezet hierarchiájában általában lépcsőzetesen emelkedett a tisztségviselő felfelé az esküdtségről a bíróságig. Idősebb korában pedig ugyanígy vezetett az út lefelé az esküdtségig, mert szükség volt az érett bölcsességű öregekre a tanácsban.

Az 1857-1858-as községbírói testület a következő volt: Szirotek Mátyás bíró, Racskó Pál, Pásztor Mihály, Skrvanyek István, ifj. Racskó Márton, id. Bosánszki János, ifj. Bosánszki György esküdt.

A jegyzők alkalmazottai voltak a községbírói tanácsnak, állásukat pályázat útján nyerték el. Csömör jegyzője 1850-1855-ig Skvor Edvárd (Ede), aki községi pénzt sikkasztott el. Brachner Péter jegyző 1856-1858-ig, 1859-től Taglioni János, majd Zachár Kálmán 1871-1888-ig, 1891-1928-ig Bitskey Gyula viselte ezt a felelősségteljes hivatalt. Akinek jelmondata volt: Csak tiszta gallé és tiszta kéz.

Az 1861. jan. 17-én lezajlott bíróválasztást részletesen ismerjük. Községbírónak jelöltek: Racskó Pál, Jeszbeger Mihály, Ursprunger Máté, győzött Racskó Pál. törvénybíróknak jelöltek: ifj. Jeszberger Mihály, ursprunger Máté, győzött Jeszberger Mihály. Árvák atyja (közgyám) jelöltek: ifj. Bátorovszki János, Pásztor János, Ursprunger Máté, győzött az utóbbi. Adószedőnek megválasztották ifj. Bátorovszki Jánost. Esküdtek: Ritter Mihály, Körmendi István, ifj. Gubek György, Mrva Pál, id. Pásztor Mihály, Gulyás János, Bossánszki György középső, ifj. Pitlik János, Bagyánszki János. A választást követő vasárnap a községbírói testület minden egyes tagja köteles volt istentisztelet, illetve mise keretében esküt tenni a templomokban Majerszky Ferenc helybeli katolikus lelkész, illetve Melna Mihály cinkotai evangélikus lelkész előtt.

A községháza 1850 után is bérelt házban működött. A tulajdonosok a bérleti díjat többször önkényesen felemelték, ez történt 1863. aug. 20-án is, amikor felmerült a régi Fráter-féle ház kibérlése olcsóbban Lóvy Károly tulajdonostól, aki Pesten lakott. Ez meg is történt, ám 1864. máj. 11-én tárgyalta a képviselőtestület, hogy Lóvy Károly 100 forintról 120 forintra emelte az éves bérlet díját. Ez az anyagi megterhelés már túl soknak látszott, ettől az időtől kezdve az a vélemény alakult ki a tanácsban, hogy előnyösebb volna községházát építeni.

A képviselőtestület 1867. máj. 21-én ismét új helyzet előtt találta magát, mert Lóvy Károly időközben a „tanácsházát” és a jegyzői lakot eladta. Elhatározták 1867. szept. 8-án, hogy az új birtokossal, Drevenyák Ferencsel új szerződést kell kötni.

Úgy látszik, hogy Drevenyák nem volt olyan kapzsi, mert még 1887-ben is évi 100 forintért bérelték a községházát. Itt jegyezzük meg, hogy Csömörön felváltva tanácsnak és képviselőtestületnek, tanácsháznak és községháznak nevezik a dolgokat. Úgy véljük, hogy a tanács, tanácsház a szlovák rada és a német kat, azaz tanács folyamánya a gondolkodásban, míg a képviselőtestület, községháza ugyanaz magyarán. (Mindenesetre ennek a tanácsnak semmi köze sincs az 1950-ben Magyarországra erőszakolt tanács-, azaz szovjetrendszerhez.)

Az első községháza Csömörön 1888-ban készült el, a képviselőtestület rendkívüli közgyűlést tartott ebből az alkalomból 1888. nov. 3-án, amikor megegyezéssel birtokba vette a Községházát. Ebben az évben Fazekas Márton és társai 26000 vályogtéglára kiveretésére szerződtek a Szirotek Mátyás ácsmester által elkészített formákban. Bognár Mihály pillisszántói

lakos, valószínűleg mészégető mester 30 mázsa mész szállítására szerződött. Speidler János csömöri asztalosmester végezte az asztalos munkákat. <http://www.csomor.hu/page/show/kozsegi-kozigazgas>

A községi önkormányzat, még a feudalizmusból örököelve, köteles volt kovácsműhelyt fenntartani, melyet kovácsmesterek béreltek az önkormányzattól. Ez a rendszer a XIX. század második felében már akadozva működött. Waján István az 19. gyalogezredbeli leszerelt katona, kovács és lakatos még 1863. jan. 31-én engedélyt kapott a kovácsműhely kibérlésére, ám 1864. máj. 11-én a képviselőtestület elhatározta, hogy árverésen végleg eladja a műhelyt.

A község fogadott pásztorai, csőszei községi tulajdonú házakban laktak. A jegyző 1860. jan. 30-án elő is terjesztette az ülésen, hogy a pásztorok háza romlott állapotban van, sürgősen újjá kell építeni.

A községi kocsmá jelentős hasznát hajtó „üzeme” volt az önkormányzatoknak. Régi szokás szerint Szent Mihálytól (szept. 29.) Szent Györgyig (ápr. 24.) a községet illette meg a kocsmáltatás joga, az év másik felében (ápr. 24. – szept. 29-ig), amikor a legmelegebb időjárás szerint is szomjasabbak voltak az emberek, a földesúr borát, sörét, pálinkáját stb. mérték a kocsmában.

A községi kocsmá bérlője 1863-ban Frecska Miklós, 1865-ben Csicsinkó József, 1865-ben Lóvy Dávid (egyben az urasági kocsmá bérlője is!), 1867-ben ifj. Bátovszky János, 1868-ban Matyovszky Ferenc. Ez a rendszer a jobbágyfelszabadításig élt.

Lóvy Dávid zsidó jelentős vállalkozó volt Csömörön, elsősorban mint az uradalmi kocsmá bérlője, olykor a községi kocsmáé is, ezen felül hentes és mészáros vállalkozó, húsárak szorgalmas emelgetője, ezen kívül szatócs, akinek boltja 1858-ban már létezett.

Valószínűleg a fia, Lóvy Lipót helybeli lakos „a kocsmá létszám felemelése tárgyában” a pénzügyigazgatósághoz benyújtott kérvényének támogatását kérte a képviselőtestülettől 1899-ben. A képviselőtestület megadta a támogatást egy újabb kocsmá nyitásához, mert a törvény értelmében minden 500 lakosra volt nyitható egy kocsmá. Csömör népessége 1900-ban 2120 fő volt (Pusztaszentmihály nélkül).

Az önkormányzat feladata a közbiztonság fenntartásának az elősegítése is. A községi jegyző 1889. máj. 4-én jelentette, hogy a csendőrség panaszt tett, mivel nincs szállása a faluban. A jegyző javasolta ideiglenes megoldásul a községi Bikaistállónál lévő helyiséget alkalmassá tenni, annál is inkább, mert az közel van a csendőrlovak istállójához. Végül is – úgy látszik – a korábban kórházépületnek használt községi ingatlant 1901. júl. 5-én átadták a csendőrkülönítmény parancsnokságának.

A községek faiskolákat is fenntartottak, Csömörön 1866. márc. 10-én a faiskolát átadták „mindkét felekezetre” részére tanügyi célokra, mert bérlő nem jelentkezett a faiskolára. Új törvény elrendelte a községi faiskolák létesítését, 1899. jún. 24-én arra gondolt a képviselőtestület, hogy a korábbi faiskolát vissza kellene venni az egyházaktól, de azok tiltakoztak ez ellen.

A gödöllői járás főszolgabírója, 1902. jan. 25-én tárgyalta a tanács, elrendelte a „deszkabódé” helyett megfelelő hullaház építését, egyben a korszerűtlen vágóhíd újjáépítését is.

Sokrétű feladatai között az önkormányzat még jégvermet is tartott fenn, 1890. dec. 22-én azonban engedett a tanács az evangélikus egyházközség kérésének, hogy a templomuk előtt „dísztelenkedő rozoga jégverem” megszüntessék és a terület közterületből átmenjen az evangélikus egyház birtokába.

A községek szűkös anyagi viszonyaik közepette csak örülhettek, hogy külső pénzforrás vagy erő mozgósításával gyarapíthatták falujukat. Erre példa, hogy a jegyző 1901. ápr. 1-én jelenthette az ülésnek, az Államépítészeti Hivatal a Csömör patakon, a Szent János szobor mellett a rozoga híd helyett betonhidat fog építeni a Mogyoród-Csömör-Cinkota-i útcsoporthé.

A községi önkormányzat feladatai ellátásához megnevezett szakterületekre éves szerződésben embereket fogadott fel, ezek voltak a község „cselédei”.
<http://www.csomor.hu/page/show/Kozsegi-kozigazgas>

A belterületen, mintegy belső feladatokat láttak el az éjjeliőrök, 1859-ben Mandur Ferenc volt az, egyben sírásó is. A képviselőtestület 1861. jan. 28-án elhatározta, hogy az éjszakai őrség mellé nappalit is szervezni kell. Sramkó Márton majd Pál az éjjeliőr 1862-1866-ban.

A kisbírók feladata volt a nép tájékoztatása elsősorban a főszolgabíró, a képviselőtestület rendeleteiről, utasításairól stb. Kisbírók Bátovszki György, Venczel József 1862-ben, Tupi István (korábban csikós!), Fabók István 1866-ban stb.

A különböző pásztoroknak, állatgondozóknak se szeri, se száma. Brenda Pál kanász, Javornik János csikós és gulyás, Sramkó Pál tehénpásztor 1859-1860-ban. Brezovszki András csikós, Sramkó Pál tehenész, Tamásovits Pál gulyás, Brenda Pál kanász 1860-1861-ben. Szabó Márton tehenész, Krizsán István kanász 1866-1867-ben. A jobbágyfelszabadítás után a közösen tartott állatállomány világa leáldozott, fejlődött az istállózó állattartás, a takarmányozás ezért a fogadott pásztorok száma csökkent.

Mezei csőzökre persze szükség volt még azután is, hogy a nagyállattartásnak befellegzett. Mezei csőz ifj. Mandur János, Dragula András az egész határban, Trnka Pál pedig az Óhegyen a szőlők mögött 1860-ban. Mezei csőz Krizsán István, halász János az egész határban, Gányecz Márton pedig a szőlők möötti vidéken 1862-ben. Ugyancsak csőz Tupi István, Bódis János 1864-1865-ben. Felettesük ezekben az években Árva György mezőbíró, aki a mezei rendtartás érvényesítésére vigyázott.

Az 1865. dec. 15-i pásztor és csőz megfogadáskor azt indítványozták, hogy a zselléreknek és konvenciósnak földjeire külön csőz, pásztor és kanász állíttassák.

A község cselédeit természetesen a község fizette az adókból, olykor a pótagadóból. Körmeny István csömöri esküdt 1866. jan. 30-án azt mondta „különben is a nép már annyira kimerítve van – hogy alig bír élni. A váci járásban 1867-ben „ínség bizottmányt” kellett felállítani a bajok enyhítésére. Jeszberger Mihály törvénybíró 1866. aug. 5-én önként lemondott tisztségéről. Tele volt Csömör és az ország is társadalmi feszültséggel. A csömöri ifjúság is verekedéssel, bicskázással vezette le felgyülemlett indulatait. Súlyosbította a helyzetet Csömörön, hogy a tót és német ifjúság egymást bicskázta és verte. Odáig fajult a helyzet, hogy 1862-1863-ban a Lóvy Dávid, akkor még egyetlen vendéglőjében községi rendelettel kellett betiltani, hogy a tót és német ifjúság azonos napon tartsa táncait, mulatságait. Ebben az időben már működött a nappali és az éjszakai őrség is, úgy látszik, nem nagy eredménnyel.

Az 1850-es években orvos, seborvos és bába (szülésznő) nincsen Csömörön. A körbába (körzeti) Keresztúron lakott és „héber hitvallású” volt. A képviselőtestület 1860. jan. 17-én egy évre bábának szerződtette Hascha Jozefát, aki erre az állásra önként jelentkezett. Ugyanekkor kinevezték halott-vizsgálónak Jeszberger Mihály helyi birtokost, aki addig rendőri felügyelő volt.

A körorvos Kerepesen volt, mely község Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében a 37. orvosi körzet székhelye volt 1879-ig, amikor is a székhelyet áthelyezték Gödöllőre. Simonics (Simonkovich) Balázs, aki fiatal orvosként részt vett „a dicső emlékü szabadságharcban”, 1876-tól volt körorvos Kerepes-Gödöllőn. Elhunyt 1902. jún. 14-én, Csömör képviselőtestülete 1902. júl. 12-én méltatta érdemeit jegyzőkönyvileg.

Csömör további szülésznője Zelenay Józsefné volt, aki ismeretlen okból 1891. ápr. 20-án lemondott. Helyére négyen pályáztak: Zelenay Józsefné (időközben visszavonta a lemondását!), Hetzl Edéné (született Reimer Júlia), Nagy Eszter rákoscsabai és Knobloch Elemé né budapesti. Az állást Hetzl Edéné nyerte el.

Új körorvos megválasztására került sor 1903-ban. Az egyik orvosi kör 1909-ben Kistarcsa, Csömör, Rákosszentmihály községből állt Csömör székhellyel. Az újabb rendezés során 1911-ben Csömör, Kistarcsa, Kerepes községek alkottak egy orvosi kört ugyancsak Csömör székhellyel. A főszolgabíró azonban a vármegye közegészségügyi bizottságának a határozata

A XIX. század második felében a község fenntartott egy kórházi épületet is, melyet 1901. júl. 5-én kénytelenek voltak átadni a csendőrség számára. Az országos kolerajárvány miatt 1910 őszén minden községben legalább két ágygal felszerelt járványkórházat kellett felállítani, így Csömörön is. Ez év őszén még járványos száj- és körömfájás is dúlt a környéken.

A községi önkormányzat úgynevezett rendőri felügyelőket kér fel és nevezett ki a tekintélyesebb polgárok sorából. Jeszperger Mihály, helyi földbirtokos töltötte be ezt a tiszteletet 1860-ig, utána Steer Ignác helyi háztulajdonos vállalta. Már említettük, hogy 1889-ben a csendőrség panasszal élt a községi önkormányzatnál, mivel a faluban nem volt csendőrszállás.

A közbiztonság időközben hanyatlott, különösen az ifjúság körében kaptak lábra olyan helytelenségek, amelyek korábban ritkák voltak. Bitskey Gyula jegyző 1899. nov. 24-én vázolta a közállapotokat Csömörön: a képviselőtestület ülésén: „A legutóbbi időben a duhajkodások, verekedések, éjszakai botrányok, lopások, erőszakoskodások, szóval a rendetlenkedések annyira túl lépték már a határt, hogy tisztességes ember már este fele az utcára sem mer kimenni. Most is néhány nap előtt a duhaj legények egy békés polgártárs udvarára behatolva, azt súlyosan összeverték, ezen kívül pedig a plébános és kántor uraknál is megkísértették a betörést. A kocsmákban a zárórák nem tartatnak be, minden nyilvános helyen nagyba folyik a kártyázás, úgy hogy több szülő volt már panaszon a községi elöljáróságnál a kocsmái devernázások és kártyázások megszüntetését kérelmezni. Bátran ki meri mondani, hogy Csömör község fiatalsága, jövő nemzedéke, annyira romlott, hogy párját ritkítja. Nem akarja ennek alap okát szellőztetni, de meg van arról győződve, hogy minden egyes képviselőtestületi tag ismeri azt. Azért arra kéri a képviselőtestületet, hogy közgyűlésről intézzon kérelmet a járási főszolgabíró úrhoz s kérje a legszigorúbb intézkedések megtételét.”

A homályban hagyott „alap ok”-ra nézve, melyről a képviselőtestület is úgy nyilatkozott, hogy tisztában van vele, de – sajnos – nem nevezte meg, csak találgatásba kezdhetünk. Nagyon száraz tél volt 1883-1884 fordulóján, sem eső, sem hó nem esett, a hideg nagy volt és tartós. A filoxéra 1886-ban tűnt fel először Kerepesen. Ettől kezdve minden évben fokozódó mértékben pusztított. A peronoszpóra 1891-ben és 1898-ban tette a legnagyobb kárt. Sertésvész is volt 1898-ban. A szőlőmoly 1899-ben rémítette a szőlősgazdákat.

Mindezek és még más feszültségek következtében nőtt a társadalmi idegesség, a törvénytelenység terjedt. Felütötték a fejüket az egész országban a szekták és a szocialista agitáció. Mindezek a lappangó és társadalom normális működése alatti folyamatok, különösen források hiányában, alig ábrázolhatók.

A legközelebbi csendőrőrs Fótton volt, arra kérték a főszolgabíró, hogy a fóti csendőrség őrzőjei gyakrabban ellenőrizzék Csömört. Beszüntették ekkor a kocsmák záróra meghosszabbítási engedélyeinek a kiadását. Felkérték a főszolgabíró, hogy a községben működő „fonóházakat” a csendőrség által ellenőriztesse és azok megszüntetésére a lépéseket tegye meg. A fonóházak ebben az időben máshol is a házasságon kívüli nemi kapcsolatok melegágyai, a nemkívánatos eszmék (vallási eltévelyedés, egyházellenesség, istentagadás stb.) terjedésének a fészkei voltak. A katolikus plébániára való betörési kísérlet helyiek részéről, ami korábban évszázadok során elő nem fordult, arra világít rá, hogy a vallási kötelek, az egyházak és papjaik tisztelete elhanyagoltan volt.

A jegyző még ezen az ülésnapon kérte a képviselőtestületet, hogy a községi rendőrség ruházatát újíttassa fel és a hiányzó fegyverzetet szerezzék be, illetve a megfelelő „fegyverzeti cikkek iránt intézkedjék”. A képviselőtestület ezt azonnal megszavazta. Sajnos, nem derül ki a jegyzőkönyvből, hogy milyen fegyverei voltak a csömöri rendőrségnek.

A községi elöljáróságnak nemcsak az esetleges pusztító szellemi-erkölcsi, de az anyagi világ tüzeinek a meggátlására is ügyelnie kellett. A község rendelkezett is egy vízfecskendő kocsival, mely 1863-ban már használt állapotban volt és javításra szorult. Ez a kocsifecskendő, melyet kézzel működtettek általános volt a községekben. Amikor 1902-ben engedélyezték dr. Kaszelik Gyulának, hogy közterületen fürdőt építsen, akkor kikötötték, hogy annak vize tűzoltás céljából mindig igénybe vehető legyen.

Ugyancsak tartottak kéményseprő mestert is, hogy a kéménytüzeket megelőzzék. A régi kéményseprő 1901-ben elhunyt,

1902. jan. 25-én a kéményseprés jogát a képviselőtestület odaítélte Sasváry Antalnak.

<http://www.csomor.hu/page/show/kozsegi-kozigazgatas>

Végül a tűzvédelem területén nagyot lépett előre a község, amikor 1908-ban megalakították a Csömöri Önkéntes Tűzoltó Testületet. Ennek célja volt: „a község területén, esetleg a szomszédos községekben kiütött tűz rendszeres oltása és egyéb vészesetekben segínyt nyújtás, a község területén kívül azonban a működő tagoknak 1/3-ad részével.”

A polgári szervezetek, közhasznú és kulturális egyesületek az I. világháború előtti időben indultak útjukra és a két háború között virágoztak igazán.

Az 1900-as évek elejétől a csömöri képviselőtestület mellett működött egy Csömöri Építészeti és Szépítészeti Bizottság is. A községbírói hivatalnak ekkor már négy segédjegyzője volt. Közöttük Krenedits Sándor, aki azután Rákosszentmihály főjegyzőjévé lett hosszú időre.

Csömör községnek a szokásos községi jövedelmei mellett voltak különleges pénzforrásai is. Ezek között előkelő helyet foglalt el a vadászati jog bérbeadása, melyet versenytárgyalás keretében hajtottak végre. Körmendy István és Wiber Moritz nyerték el a vadászati jogot 1864-ben 50 forintért. A későbbiek során ez az összeg emelkedett. 1903-ban Schneider József helyi lakos nyerte el 608 koronáért.

A község közpénzének a kamatra adása először 1863-ban merült fel, ebből is a felépítendő községháza ügyét akarták finanszírozni. A községi árvapénztárból is lehetett kölcsönt felvenni kamatra már 1864-től kezdve. Az igénylők a továbbiakban is sorban álltak az árvapénztár nyújtotta kölcsönökre, ahogy azt a jegyző jellemezte.

A községbírói hivatalnak bár szerény, de fontos alkalmazottja volt a kisbíró, aki a község kijelölt helyein dobolással hívta össze a népet, hogy az egybegyűlteknek élőlőszóval hirdesse ki a községi hivatal rendeleteit, utasításait, közléseit, híreit stb. Ez a kisbírói tisztség tulajdonképpen az egész országban eltartott 1950-ig, a szovjet típusú tanácsrendszer erőszakos bevezetéséig.

Csömörön 1890-től Spreitzer Mátyás volt a kisbíró, 1900. okt. 1-én a nemrégiben épült vasúti aluljáró alatt a lovai megbokrosodtak. A kisbíró olyan szerencsétlenül esett le a bakról, hogy menten szörnyethalt. Vagyona nem volt, négy árvát hagyott maga után: József (1893. dec. 3.), Mária (1895. máj. 11.), Mátyás (1898. jún. 18.) és Pál (1900. júl. 8.). A községbírói hivatal lehetőségeihez mérten igyekezett a temetés költségeivel és az árvák nevelésével kapcsolatban segíteni.

A kisbírói állás már létezett a XVIII. században is. A változó élet követelményeinek megfelelően azonban új állásokat is szervezett a község önkormányzata. A képviselőtestület 1891. aug. 22-én határozta el, hogy végrehajtói kézbesítő állást szervez, melynek betöltésére 1892. ápr. 13-án öt pályázó közül megválasztotta Szabó Lászlót.

Újdonság volt a községi rendőr állása is, melyet 1897-től Mihálykó György töltött be, aki 1872-ben jött Csömörré először csősznek. Elbert József 1898-tól volt Szentmihályon községi rendőr.

PPS vm. bizottságában a megüresedett helyekre 1904. nov. 12-én választást tartottak. Krenedits Sándor volt csömöri adóügyi jegyző, majd szentmihályi jegyző is indult a választáson, előzőleg sikerült neki választási szövetséget létrehozni több községben. Hívei „piros papírlapokon” szavaztak rá, ez a szokás még az 1848-49-es időkre nyúlik vissza. Bag község ragadványneve a XX. század elején „piros Bag”, ami ugyancsak egy választás emlékét őrzi. Krenedits Sándor ekkor megnyerte a választást és PPS vm. törvényhatósági bizottságának tagja lett.

Meg kell említenünk az állami postahivatalt is, amelyik 1873-ban nyílt meg Csömörön. Korábbi hivatalvezetőinek, postamestereinek a névsorát nem ismerjük. Az I. világháború előtt Pauer Mátyásné, majd Vadkerty Zsigmondné viselte ezt a hivatalt. 1907. aug. 1. – 1908. ápr. 22-ig helyettes postamester, majd azután postamester minőségben.